

DONALD P. RAJAN

24 SATA U STAROM EGIPTU

JEDAN DAN IZ
ŽIVOTA TAMOŠNJIH
STANOVNIKA

Prevela
Dubravka Srećković Divković

■ Laguna ■

Naslov originala

Donald P. Ryan

24 HOURS IN ANCIENT EGYPT

A Day in the Life of the People who Lived There

Copyright © Donald P. Ryan 2018

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*U spomen na Doroti Doti Šelton,
koja je proživela život pun radosti i nesebičnosti.*

SADRŽAJ

UVOD 11

SEDMI SAT NOĆI (00.00–01.00)
BABICA POMAŽE PRI ROĐENJU DETETA 17

OSMI SAT NOĆI (01.00–02.00)
VLADAR LEŽI BUDAN 23

DEVETI SAT NOĆI (02.00–03.00)
MAJSTOR BALZAMOVANJA RADI DOKASNO 32

DESETI SAT NOĆI (03.00–04.00)
STARI VOJNIK SANJA BITKU 41

JEDANAESTI SAT NOĆI (04.00–05.00)
AMONOV SVEŠTENIK SE BUDI 50

DVANAESTI SAT NOĆI (05.00–06.00)
SELJAK ZAPOČINJE DAN 61

PRVI SAT OBDANICE (06.00–07.00)

DOMAĆICA MESI HLEB 71

DRUGI SAT OBDANICE (07.00–08.00)

NADZORNIK OBILAZI KAMENOLOM 79

TREĆI SAT OBDANICE (08.00–09.00)

RIBAR PRAVI ČUN 88

ČETVRTI SAT OBDANICE (09.00–10.00)

GRNČAR OBLIKUJE GLINU 98

PETI SAT OBDANICE (10.00–11.00)

PISAROV UČENIK IŠČEKUJE BATINE 105

ŠESTI SAT OBDANICE (11.00–12.00)

HATORINA SVEŠTENICA SE OPIJA 111

SEDMI SAT OBDANICE (12.00–13.00)

DRŽAVNI UPRAVITELJ SASLUŠAVA IZVEŠTAJE 123

OSMI SAT OBDANICE (13.00–14.00)

LEPEZONOŠA POSMATRA 132

DEVETI SAT OBDANICE (14.00–15.00)

VELIKA CARSKA SUPRUGA

SAOPŠTAVA SVOJE ZAHTEVE 142

DESETI SAT OBDANICE (15.00–16.00)

PLAĆENA NARIKAČA PONOVO ZAPEVA 151

JEDANAESTI SAT OBDANICE (16.00–17.00)

ARHITEKTA PREGLEDA CARSKU GROBNICU 161

DVANAESTI SAT OBDANICE (17.00–18.00)

DRVODELJA DOVRŠAVA KOVČEG 171

PRVI SAT NOĆI (18.00–19.00)

CIGLAR SE KALJA U BLATU 181

DRUGI SAT NOĆI (19.00–20.00)

GOSPODARICA KUĆE SPREMA SE ZA SLAVLJE 190

TREĆI SAT NOĆI (20.00–21.00)

ZLATAR OBRAĐUJE ZLATO 198

ČETVRTI SAT NOĆI (21.00–22.00)

IGRAČICA ZABAVLJA GOSTE 207

PETI SAT NOĆI (22.00–23.00)

LEKAR ZBRINJAVA PACIJENTA 215

ŠESTI SAT NOĆI (23.00–00.00)

NOVOPEČENI PLJAČKAŠ GROBOVA SE USTEŽE 223

IZJAVE ZAHVALNOSTI 233

ILUSTRACIJE – IZVORI 235

BIBLIOGRAFIJA 239

O AUTORU 243

UVOD

Među svim zagonetnim narodima drevne prošlosti, izgleda da u očima savremenog sveta Egipćani poseduju naročitu draž. Razrušeni spomenici ispisani čudesnim pismom, masivni hramovi i piramide, neverovatna arheološka otkrića – sve to pridodaje mistici koja zaodeva jedno istinski staro i pretežno iščezlo društvo.

U poređenju sa starom Grčkom i Rimom, dvema takođe velikim civilizacijama starog sveta, Egipat nam nije ostavio ogromne i raznolike zbirke sačuvanih tekstova koji bi nam pružili uvid gotovo u sve što bi nas moglo zanimati. Prosečni Egipćanin bio je nepismen, te se većina sačuvanih tekstova odnosi na carska, verska i pogrebna pitanja. Pa ipak, do nas je doprlo dovoljno delića da egiptolozi uspešno sklope uverljivu sliku ove kulture i njenih bezbrojnih lica, između ostalog i nešto malo privatnih pisama i rasprava na teme poput medicine. Izučavaocima u velikoj meri pomaže egipatska praksa slikanja ili klesanja prizorâ iz svakodnevnog života na zidovima grobova

elite – vizije zagrobnog života kao usavršene verzije života kojim su živeli do smrti. Isto tako i običaj opremanja takvih grobova pravom hranom, odećom, nameštajem i drugim potrepštinama.

Sačuvalo se i nekoliko napuštenih sela. Iako su bila podignuta da bi se olakšali graditeljski poduhvati poput zidanja piramida i carskih grobnica, nalazila su se u sušnim područjima, dalje od obala Nila, te ih je tako zaobišlo uništenje koje izazivaju ciklična izlivanja ove reke. Iskopavanja tih nalazišta pružaju nam dragocene putokaze pomoću kojih lakše razumemo život starih Egipćana.

Stari Egipćani su svoj dan, meren od jednog do drugog zalaska sunca, delili na dvanaest sati obdanice i dvanaest sati noći. (Da bi se čitalac lakše snašao, računaćemo dan po savremenom sistemu, počev od ponoći.) U ovoj knjizi ćemo videti kako je izgledao jedan takav dan u životu starog Egipta i zavirićemo u ovu iščezlu civilizaciju očima dvadeset četvoro njenih žitelja, od vrednih seljaka, grnčara, tkača i vojnika koji su joj činili srž, pa do uzvišenog vladara Egipta glavom i bradom, te njegove složene svite činovnika. Svakog sata upoznaćemo jednog drugačijeg Egipćanina, njegov život, borbe i pobeде, zanimljive ne samo kao sredstva razumevanja kakav je mogao biti njihov svakodnevni život već i zbog svega onoga što nam mogu reći o samom Egiptu. Likovi i scenariji tih poglavlja većinom su izmišljeni, ali utemeljeni na egiptološkim saznanjima jer nam je namera da deliće života u starom Egiptu prikažemo na realističan i, nadamo se, zabavan način. Nekoliko tih ličnosti, međutim, zauzima svoje mesto u istoriji, uključujući vladara Amenhotepa

II*, njegovu suprugu caricu Tiju i državnog upravitelja Amenemopeta.

Većina Egipćana živela je jednostavno i volela svoju domovinu, u veri da je ona najlepše mesto na svetu. Nazivali su je Kemet, „Crna zemlja“, što se odnosilo na masno, plodno tle duž obala njene životodavne reke koja je vijugala od dalekih zemalja na jugu i na kraju se ulivala u ogromno more. Uska, izdužena dolina Nila na jugu i široka delta na severu uslovljavale su prirodnu podelu Kemeta na dve zemlje, Gornji i Donji Egipat, kako su ih jasno razlikovali imenom. Svojevremeno su ove oblasti bile politički odvojene, ali smatra se da je njihovo ujedinjenje pod jednim vladarom označilo početak egipatske civilizacije, a vladar je prihvaćen kao car obeju zemalja.

Reč „Egipat“ potiče od grčkog oblika *Aegyptos*, koji je, izgleda, ponikao od drevne egipatske reči *Hut-ka-Ptah*, što znači „Kuća Ptaovog ka (duha)“. Opšteomiljeni bog Pta povezivao se sa starom prestonicom Memfisom i bio je zaštitnik zanatlija.

Nil je istinski bio jezgro postojanja Egipta. U svome plavnom periodu nanosio je svake godine masni, plodni mulj kojim je obnavljao rodne zemljoradničke njive. Njegov tok je obezbeđivao saobraćajnicu ka severu i jugu, mnoštvo riba za jelo, vodu za navodnjavanje i obilje blata za proizvodnju cigle. Dalje od njega, ka prikrajcima

* Poznat i kao Amenofis II. (Prim. prev.)

države, nalazila se Crvena zemlja, zemlja pustinje i sušnih planina – silan pesak i kamen, izvestan broj rudnika zlata i pokoja oaza.

Uz reku je najdominantniji element egipatskog sveta bilo sunce, ta narandžasta lopta što pruža toplotu i svetlost, a svake večeri se spušta na zapad da se svakog-svakijatog dana iznova rodi – ili su se makar tome svi žarko nadali. Sunce je bilo bog Ra, koji je putovao nebom u čamcu sa ukrcanim ostalim bogovima, ili ga je možda gurao džinovski kosmički balegar, ili se otiskivao u spori let uz pomoć nevidljivih krila božanskog sokola. Za egipatski mentalni sklop sve je to moglo biti istovremeno tačno.

Iako je fizičkim svetom Egipta gospodarilo sunce, opazalo se svugde i prisustvo drugih bogova – a oni su predstavljali i ono opipljivo i ono apstraktno. Bogova je bilo na stotine i predeo su šarali hramovi i svetišta raznih veličina. Svi bogovi su nastali davno pre rođenja egipatske civilizacije, kada je bog tvorac Atum izronio iz prapočetnih voda Nuna na humci od mekog blata. Atum je nastavio sam da stvara parove drugih bogova, muških i ženskih, koji će odigrati važne uloge u stvaranju i održavanju novog sveta. Geb i Nut bili su zemlja i nebo, Šu i Tefnut vazduh i vlaga, te su učetvoro obuhvatali osnovne komponente okruženja pogodnog za život. U vreme događaja opisanih u ovoj knjizi, najveću važnost imao je bog Amon Ra, koji se poštovao u hramovima što su jedan za drugim nicali na istočnoj obali reke i kom se pridaje velika zasluga za uspehe Kemeta.

Naše dvadeset četiri priče odigraće se u Tebi, političkoj i verskoj prestonici, u dvanaestoj godini vladavine Aheperurea Amenhotepa (Amenhotepa II), oko 1414. godine

pre n. e., za vreme Osamnaeste dinastije, hronološkog perioda koji su izučavaoci nazvali Novim carstvom (od oko 1550. do 1069. g. pre n. e.). Novo carstvo je doba izgradnje egipatske imperije čiji će uticaj na istoku dopreti do granica Mesopotamije, a dominacija na jugu zadreti duboko u Nubiju. To je razdoblje naglog procvata u kom će egipatski vladari pokretati impresivne vojne i trgovinske pohode u strane zemlje. Amenhotep II se razmetao svojim nadmoćnim atletskim i ratničkim sposobnostima, te vodio svoje odrede u borbu u dvokolici koju su vukli snažni raždžilitani konji. U domovini je bio veliki graditelj hramova, palata i, razume se, mnogih spomenika koje je digao sebi samom. Novo carstvo je izvesno bilo zanimljivo razdoblje ljudske istorije, a kao što će pokazati naredna poglavlja, ujedno i savršena era koja bi nam poslužila kao uvod u kulturu starog Egipta. Pođimo na izlet kroz vreme u Kemet i provedimo dan s ljudima koji su živeli tamo.

SEDMI SAT NOĆI (00.00–01.00)

BABICA POMAŽE PRI ROĐENJU DETETA

Da umre onaj što izlazi iz tame, što se šunja u kuću s nosom unatrag, glave odvrćene (da ga ne vide). Da ne uspe u svome pohodu. Da umre ona što izlazi iz tame, što se šunja u kuću s nosom unatrag, glave odvrćene (da je ne vide). Da ne uspe u svome pohodu. Dođe li da poljubiš ovo dete? Neću ti dati da ga poljubiš. Dođe li da ga učutkaš? Neću ti dati da ga učutkaš! Dođe li da ga povrediš? Neću ti dati da ga povrediš! Dođe li da ga odvedeš? Neću ti dati da mi ga odvedeš! Ja mu pružam zaštitu od tebe!

ČINI ZA ZAŠTITU NOVOROĐENČETA

Deca znaju da dođu na ovaj svet u svako doba dana i noći, a Veret je upozorila Merit na to najmanje pet-šest puta.

Meritini porođajni bolovi počeli su za videla, a sada kad je prošlo nekoliko sati od smrknuća, trenutak porođaja se neumitno bliži. Njena tetka Veret, koja obavlja posao babice, prisutna je da bi joj u tome pripomogla, te vatreno deli uputstva svojoj štićenici i izgovara bajalice dok Merit čuči na nekoliko cigala u sobi koju jedva osvetljavaju tri uljanice.

Uz svoje savete i čini, babica je ponela i dve statuete, od kojih nijedna, ni po čijim merilima, nije posebno privlačna. Bog Bes je apsolutno grozan; no svejedno, on je tu da pomogne. Prikazan kao nizak, debeljuškast, ružan patuljak, skroz isplaženog jezika i u odvratnoj pozi, on, kako se veruje, odbija zle sile u trudnoći i na porođaju. Druga statueta, boginja plodnosti Heket, predstavljena je kao žaba i ima slične moći, a nesumnjivo je zadovoljna onim što se dešava. Ona stoji na istaknutom mestu u kući još otkako je Merit počela snažno da priželjkuje da opet zatrudni. Uključivanje Heket u ovaj posao i te kako je smisljeno: žabe proizvode ogroman broj jaja i punoglavaca, a ne hrču kao što upravo hrče Meritin muž Manu u susednoj sobi nakon napornog celodnevnog ribarenja.

Prilično ružan ali jak i žestok, bog Bes je bio omiljen zaštitnik egipatskih domaćinstava. Smatralo se da to zdepasto božanstvo, s licem na kom se mešaju crte čoveka i lava, odgoni zle duhove. Za razliku od većine figura u egipatskoj umetnosti, često se prikazivao tela potpuno okrenutog prema posmatraču jer takav položaj omogućuje da njegov zastrašujući izgled u potpunosti dođe do izražaja.

Bog Bes, zaštitnik domaćinstva

Da bi pojačala njihov uticaj, Veret postavlja oba ova lika tako da nadgledaju rođenje deteta. Kada je pre više meseci otkrila da je trudna, Merit je od tetke dobila ogrlicu, nisku plavih amajlija u obliku Tauret. Bes i Heket jesu neprivlačni, ali Tauret je sa svojim hibridnim odlikama još ružnija. S telom bremenite ženke nilskog konja, lavljim nogama i obeležjima krokodila duž leđa, ona je možda najžešće naravi među ova tri božanstva-zaštitnika i ima sposobnost, kako se Egipćani nadaju, da odagna sve moguće zlonamerne sile. Iako odbojnog izgleda, ova trojka božanstava umiruje onog nad kime bdi.

←—————→

Za utvrđivanje trudnoće stari Egipćani su koristili svojevrsan test, mada mu je tačnost bila diskutabilna: u platnenu kesicu bi usuli pšenicu i ječam, pa bi žena koja nagađa da je noseća mokrila na njega svakog dana. Ako proklija ječam, biće dečak; ako proklija pšenica, biće devojčica; a ako proklija i jedno i drugo, to znači da je dete na putu, ali da se pol još ne zna. Ako ništa ne proklija, trudnoće nema.

←—————→

Potkovana godinama iskustva, Veret i dalje izdaje uputstva, a između Meritinih butina počinje da se pomalja glavica. Veret zna da nema jamca da će se dete roditi živo, niti da će Merit na kraju preživeti porođaj. Međutim, nije prošlo ni nekoliko minuta otkako se rodilo još jedno Egipćanče, a njegov plač već oglašava da je došlo na svet. Dečak je i Veret zna da će i Merit i njenom mužu Manuu pasti kamen sa srca: već imaju tri devojčice. Iako dobro dođu kao ispomoć u večitim kućnim obavezama, jednoga dana će se te kćeri poudavati i otići da zasnuju sopstvena domaćinstva, pa će na Merit ostati još više posla.

Ali ovaj novorođeni dečak biće za svega koju godinu sposoban da se uči ribarenju uz oca, pa će to s vremenom i njemu postati zanimanje i tako će doprinositi porodičnom imovnom stanju.

„Nefer“, mrmlja iznurena detinja majka. „Neka se zove Nefer, dobri ili lepi.“

„Opet“, razmišlja Veret dok predaje dete majci. Dva prethodno rođena dečacića već su dobila to ime, ali nije-dan nije poživio duže od nekoliko meseci. Obojica su

sahranjena ispod poda kuće. Možda će sa ovim biti drugačije, pa će proživeti mnoge duge i srećne godine, uz potporu nekoliko sopstvene odane i vredne dece. A možda će ti ružni bogovi zaštitnici ovoga puta i izvesti svoju čaroliju. „Nefer“, ponavlja babica. „To je divno ime, ali je i drsko – valjda ne očekuješ i da se lepo ponaša i da bude privlačan? Teška posla ako bude mirisao na ribu kao njegov otac! Ali makar neće biti ciglar, računam.“

Prosečan žitelj starog Egipta, ukoliko preživi rođenje i detinjstvo, doživeo bi možda trideset do trideset pet godina. Bilo je bezbroj načina da se umre, između ostalog od bolesti, u nesreći na poslu ili borbi protiv neprijatelja. Mnoge srazmerno proste boljke, među njima razne infekcije i oboljenja koje savremena medicina i vakcinacija lako leče, znale su da budu sasvim smrtonosne. Paraziti i očne bolesti, koji znaju da zagorčaju čoveku život, nisu bili neuobičajeni, a sada se u mumijama pronalaze dokazi postojanja raznih vrsta raka.

Mali Nefer je možda i srećan što se rodio u Kemetu, razmišlja Veret, s obzirom na njegovo po pravilu gostoljubivo podneblje, uobičajeno obilje hrane i kulturu koja obezbeđuje, bar u teoriji, podnošljiv život ovde i sad, a još lepši život na onom svetu. Kao Egipćanin, kulturom će biti iznad onih što žive izvan te zemlje, uključujući Libijce na zapadu, Nubijce na jugu i Azijce na istoku – narode nižeg reda koji se mogu uzdići do istinske čovečnosti samo ako

i sami postanu Egipćani. Neferu nije zapala rđava sudbina kad se sve sabere, razmišlja Veret.

Mališana će nekoliko godina doći majka, a povremeno možda i neka rođaka ili dojilja, mada se Veret nada da će ona sama biti pošteđena toga – dovoljno je uposlena i ovako. Biće nekoliko godina igre i jurcanja s drugom decom, odreda golišavom, obrijanih glava sem jednog dugačkog pramena sa strane. Ali i prebrzo će biti uveden u očevu struku; isprva će obavljati sitnije zadatke, ali onda će postajati sve spretniji i na kraju biti sposoban da u potpunosti preuzme svoj udeo u poslu. Vreme će brzo proleteti, kao što, izgleda, uvek i leti; najverovatnije će uslediti ženidba i deca, i taj ciklus će se nesumnjivo bez prekida ponavljati eonima. Da, ovog mališana čeka predvidljiv, često i surov život, razmišlja Veret dok posmatra bebu kako se praćaka u majčinom naručju – uz nadu da će dočekati da ga proživi.

OSMI SAT NOĆI

(01.00–02.00)

VLADAR LEŽI BUDAN

On je zgazio Nubijce svojim sandalama. Severnjaci se klanjaju njegovoj moći i sve strane zemlje u strahu su od njega. [...] svet je u njegovim rukama. Muškarci ga se boje, bogovi su pokorni njegovoj ljubavi, sam Amon ga je postavio za vladara [...]. On je zauzeo čitavu Crnu zemlju, Gornji i Donji Egipat povinuju se njegovom naumu.

SFINGINA STELA AMENHOTEP A II

Amenhotep leži nauznak na svome ukrašenom krevetu, glavu mu podupire uzglavlje od tvrdog abonosa, oči su mu širom otvorene, zuri njima naviše u nastupu mučiteljske nesanice, a telo ga boli od fizičkih aktivnosti tog dana. Amenhotep, ili Aheperure, kako je takođe znan, ima najpresudniji i najteretniji posao svih vremena: on

održava poredak u vasseljeni. To se zove *maat* – harmonična ravnoteža istine i stabilnosti – a da bi sprečio svet da zapadne u kaos, i kao božanski vladar, Amenhotep treba da drži na rastojanju sile zla i ugađa bezbrojnim čudljivim egipatskim bogovima koji lako i u svakom trenu mogu da se obruše na njegov narod.

Uloga vladara Egipta ima svojih prednosti, jasno. Kako ga smatraju za živu manifestaciju sunčanog boga-sokola Horsa, u popriličnoj je mogućnosti da uživa u svemu najlepšem i da radi šta god mu je volja, ali to ima svoju cenu. Kao bog, iz dana u dan se suočava s najvećim očekivanjima svog naroda. Valja dovršiti brojne graditeljske poduhvate širom zemlje – od kojih su mnogi posvećeni njemu – a za sve to vreme iznalaziti načine da se uveća ili makar održi znatno bogatstvo Egipta, što nije lak zadatak. Uostalom, on nije nasledio samo legendarno očevo carstvo već je isto tako, sudeći po brojnim grandioznim titulama koje su urezane u kamen mnogih spomenika, „Snažni Bik: Oštrorogi, Moćni Velelepnošću, car Gornjeg i Donjeg Egipta, gospodar Dveju zemalja, Horus od zlata, Raov sin, gospodar dijadema, Jakoruki, Raovo obličje, Amonov sin i gospodar svih stranih zemalja“. On je zapovednik egipatskih vojnih snaga i prvosveštenik svih bogova – zastrašujuće odgovornosti, uistinu!

IMENA AHEPERURE AMENHOTEP (AMENHOTEP II)
ISPISANA HIJEROGLIFIMA I UOKVIRENA KARTUŠIMA

Vladari Egipta su imali po nekoliko imena i titula, a poznati su bili naročito po dva imena, ispisivana u izduženim ovalnim okvirima koje egiptolozi nazivaju kartušima. Jedno je ime dato na rođenju, a drugo je ime usvojeno po stupanju na presto. Ta dva imena zgodno pomažu savremenim izučavaocima s obzirom na to da su, na primer, četiri vladara nosila ime Amenhotep, a njih jedanaest Ramzes. Drugo ime im omogućuje da ih međusobno razlikuju: savremeni stručnjaci obično ih označavaju brojem, na primer Tutmosis* III i Amenhotep II.

Amenhotep je sedmi car u svojoj porodičnoj vladarskoj lozi, dinastiji koja je zasnovana pre nekoliko naraštaja, s progonima tuđina znanih kao Hiksi. Iz zemalja na istoku Hiksi su vladali Egiptom približno sto godina, sve dok ih poniženi Egipćani nisu pobedili i proterali ih iz zemlje. Potonji vladari Egipta nisu se zadovoljavali time da samo brane svoje granice već su sprovodili i agresivne pohode kako bi podjarmili ili makar zastrašili potencijalne neprijatelje sa svih strana. Kao dodatni dobitak povrh premoći nad tuđinima, postali su očigledni plodovi izgradnje imperije: obilje ratnog plena, uključujući stoku, zarobljenike i zlato. I sve je jasnije da na istoku postoje sile koje i same jačaju, te se moraju obuzdavati.

Amenhotepov otac Tutmosis postavio je visoke standarde za svakog budućeg vladara. Njegovo umeće haranja

* Koriste se i varijante Tutmes i Tutmos. (Prim, prev.)

i pokoravanja neprijatelja teško je dostići, a još teže održati. Tutmozis, treći vladar tog imena u sadašnjoj dinastiji, stigao je sa egipatskom vojskom daleko na istok, čak do dalekog Eufrata, vodeći na tom putu mnoge borbe. Njegova dugogodišnja vladavina donela je sedamnaest vojnih pohoda u strane zemlje i o njima je sve podrobno i ponosito zapisano u tebanskom hramu koji je Tutmozis znatno uvećao. Tutmozisov uspon na presto uistinu je bio čudnovat.

Amenhotepov deda, drugi po redu Tutmozis, umro je nakon svega dvanaest-trinaest godina vladavine, a prestolonaslednik je još bio dete. Premda je nominalno bio vladar, naslednu ulogu trećeg Tutmozisa u praksi je uzurpirala njegova maćeha Hatšepsut, koja je posle nekoliko godina zakulisnog povlačenja konaca istupila i proglasila se za vladarku. Uprkos toj situaciji bez presedana, da žena vlada Egiptom, njena vladavina je bila vrlo uspešna, obeležena pohodima u egzotične zemlje na jugu i neverovatnim graditeljskim poduhvatima. Nakon njene smrti treći Tutmozis je bio više no spreman da vlada sam, te će i vladati preko trideset godina. Nešto kasnije je, međutim, pokrenuo energičnu kampanju zatiranja spomena na Hatšepsut i brisanja njenog imena i lika sa spomenika, te uništavanja njenih kipova. Šaputalo se da joj vraća za to što ga je držala u pozadini iako je formalno on bio car za sve vreme njene vladavine. Verovatnije će biti da je hteo da prekrije zaboravom presedan žene u ulozi vladara Kemeta. Egipat je zemlja dugotrajnih tradicija i poredak se ne sme narušavati.

Stoga ni najmanje ne iznenađuje što Amenhotepov otac nikada nije mnogo pričao o Hatšepsut dok je odgajao

svoga najstarijeg sina Amenemheta za naslednika. Nažalost, princ je umro, a sledeći je po redu bio Amenhotep. Tutmozis je, međutim, uspeo da pouči budućeg vladara jer su neku godinu zajedno rukovodili zemljom kao savladari pre Tutmozisove smrti, koja ga je preobrazila u Ozirisa, vladara donjeg sveta mrtvih. Tada je pak Amenhotep postao živa manifestacija Horusa, Ozirisovog sina.

Život Tutmozisa III bio je dinamičan kao malo čiji, te Amenhotep oseća stalni teret obaveze da makar ostavi utisak da se bliži očevim ostvarenjima. Moraće da poživi dugo i da razvije mnogo veće ambicije kako bi se makar i približio očevim postignućima. Ljudi od svog vladara očekuju uspeh: demonstraciju *maata* koja im uliva poverenje u njihov svet. Srećom, Amenhotep je vrhunski atleta, i premda bi neki cinik možda smatrao njegove tvrdnje preteranim, čini se da su sposobnosti njihovog boga-cara neprevaziđene.

Amenhotep se trlja po bolnom ramenu. Održavanje nadljudske reputacije zahteva telesni danak, te povremeno posumnja u sopstvenu božansku prirodu. Zašto bi bog trpeo takve bolove? Egipćani u njemu vide velikog konjanika, dvokoličara, prvaka u veslanju, trkača, strelca. Veruju da je sposoban da iz dvokolice u pokretu strelama probije nekoliko debelih poluga bakra i taj podvig je za naredne vekove zabeležen na zidu jednog tebenskog hrama. Okruženom služiteljima koji mu čestitaju, Amenhotepu je lako da poveruje delom u taj grandiozni mit o sebi.

Pa ipak, Amenhotep duboko oseća svoju dužnost da makar deluje moćno kao što ga proglašavaju njegove laskave titule. Otkako je pre dvanaest godina postao vladar, sproveo je svega tri pohoda u strane zemlje, a prvi je

Dobri bože, Snago Moći, ti koji si uspешan u prisustvu svoje vojske; čije strele nikad ne promašuju. Kada on strelja poluge bakra, rascepi ih kao stabljike papirusa [...] jaka mišica kakvoj slična nikad nije postojala. [...] Velika bakrena ploča u koju je Njegovo veličanstvo pustilo strelu bila je debela tri prsta. Veliki Snagom probušio ju svojim brojnim strelama i sve su se zarile za tri dlana i izbile sa druge strane ploče [...]. Njegovo veličanstvo je to izvelo u prisustvu čitave zemlje.

**TEKST KOJI PRATI PRIKAZ AMENHOTEP A II
DOK PUŠTA STRELE KA METI IZ DVOKOLICE
U BRZOM POKRETU,
SA TREĆEG PILONA HRAMA U KARNAKU U TEBI**

pokrenuo takoreći čim je stupio na presto. Kada je vest o Tutmozisovoj smrti stigla do zemalja koje je on osvojio, pojedini pod vladavinom Egipta shvatili su to kao priliku za pobunu, pa je bilo apsolutno nužno suzbiti ih da bi se održalo a po mogućstvu i proširilo egipatsko s mukom izvojevano carstvo. Važno je bilo dati stranim zemljama na znanje da Egipat i dalje drži vlast u svojim rukama. Izazivače nemira valjalo je potisnuti, a oni što su ostali lojalni na kraju su nagrađeni.

Za tim prvim pohodom usledila su još dva, u sedmoj i devetoj godini njegove vladavine. Strah od Kemeta iznova je usađen u one koji su možda pomišljali na bunu. Dese-tine velikih i malih gradova u Hananu i Siriji poharane su ili kažnjene, a stečeni ratni plen bio je uistinu impresivan. Izvesno je doprinelo i to što je bio na glasu kao okrutan. Kao vrhovni vojni zapovednik, Amenhotep je

bio na licu mesta i neposredno je učestvovao u pohodima, a njegovo junaštvo na bojištu, slično njegovim atletskim postignućima, bilo je upečatljivo, bar kako je zvanično o tome izvešteno.

Njegovo veličanstvo je u Memfis stiglo radosnog srca i kao moćan bik. Količina ovog plena: 550 ratnika huritske elite, 240 njihovih suprugâ, 640 Hananejaca, 232 poglavarske dece, 323 poglavarske kćeri, 270 konkubina poglavarâ svih stranih zemalja, zajedno s njihovim ukrasima od srebra i zlata na rukama. Ukupno: 2.214 zarobljenika, 820 konja, 730 dvokolica, uključujući i sva njihova ratna oružja.*

MEMFISKA STELA AMENHOTEP A II,
ZAPIS O DRUGOM POHODU U STRANE ZEMLJE

Umornom caru misli se i dalje roje. Pred njim je još jedan klasičan važan dan. Čekaju ga sastanci s njegovom desnom rukom, državnim upraviteljem Amenemopetom, koji će mu podneti izveštaj o svemu što se dešava širom zemlje egipatske i dalje. U toku su graditeljski poduhvati duž Nila, između ostalog se zidaju novi hramovi i popravljaju se drugi. A tu je i pitanje planiranja lično careve smrti i zidanja grobnice na carskom groblju, te spomen-hrama gde će mu se eonima klanjati. Njegov vicekralj Nubije Usersatet predstaviće mu planove i tražiće odobrenje različitih projekata pod njegovom jurisdikcijom.

I kao što već postaje svakodnevica, održaće se parada izaslanika u gostima koji će predati na dar čudesno vredne

* Huriti – narod drevnog Bliskog istoka. (Prim. prev.)

Profil Amenhotepa II, prikazan na zidu hrama u Karnaku

i zanimljive predmete iz dalekih krajeva. Te prigode naročito voli i unapred se raduje što će se pred njim klanjati živopisno odeveni stranci, siguran znak neprekinute nadmoći njegove države. Kasnije će jesti sa svojom suprugom Tijom i uživati u društvu svoje nekoliko dece. Jela će, po

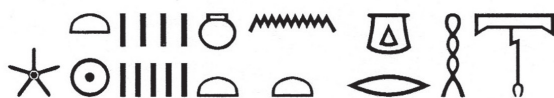
običaju, biti prvorazredna, a isto tako i vino. Nijedna želja neće se odbiti Moćnome Velelepnošću.

Redovno samosagledavanje je korisno, zaključuje Amenhotep, premda nije baš pametno da se to radi u tako pozne noćne sate. Iako u izvesnoj meri poštuje jednostavnost života prosečnog radnog Egipćanina koji svakodnevno obavlja mukotrpne, stalno iste zadatke, izvesno se naslađuje time što je on sam za života jedinstven na zemlji. Da, kad se sve uzme u obzir, lepo je biti car!

Nakon dugih sati nemira, car Gornjeg i Donjeg Nila najzad tone u san, ali ne zadugo. Snove mu prekida glasno kreštanje praćeno lavežom i zvuk nekoliko nogu po podu spavaće odaje. Iznenadan tresak što sledi diže na uzbunu dva stražara, koji povlače zavese odaje i upadaju sa dve upaljene svetiljke. Nekada predivno izrađena vaza od kalcita sada je u komadima. Izgleda da jedan vladarov lovački pas vija nekog od pet Amenhotepovih pavijana izvađenih očnjaka. Oba stražara su sablažnjena i izvinjavaju se na sva usta, a dok pokušavaju da počiste nered, car ih prekida. „Ostavite to tako dok sutra ne ustanem; stvarno mi treba da se naspavam.“ Stražari odstupaju, a u pozadini se i dalje čuju kreštanje i lomljava drugih predmeta.

„Pojedini moji podanici po čitav dan prave cigle i verovatno spavaju bolje“, razmišlja Amenhotep, „i verovatno ih je vrlo malo s nevaljalim majmunima koji ih muče u kasni sat. Ali takav je život Snažnoga Bika!“

DEVETI SAT NOĆI

(02.00–03.00)

MAJSTOR BALZAMOVANJA RADI DOKASNO

Bio je to za Hapuneseba izuzetno naporan dan, ali srećom, svega mu je još nekoliko zadataka preostalo. Odnedavno je više posla nego obično. Usled učestalih nesreća na gradilištima i drugih neočekivanih smrti, neprestano stižu mrtvaci, a nekoliko ih valja sahraniti ovih dana. No kako mora da poštuje rokove i ugađa naručiocima, Hapuneseb još ne može sebi priuštiti da se spakuje i pođe kući za tu noć.

Zavlači ruku duboko u rez na levoj strani donjeg stomaka muškog leša koji leži poleduške na niskom stolu za balzamovanje. S rukom gurnutom do lakta, bode i seče nožem od kremena koji steže u šaci. „Donesi mi činiju“, naređuje Mahuu, jednom od nekoliko prisutnih pomoćnika, koji se proteže da dohvati ogromnu glinenu

posudu. „Prinesi je bliže, vadim mu utrobu.“ Ponovo zavukavši ruku u leš, Hapuneseb grabi punu šaku creva, izvlači klizave vijugave valjke i baca ih u činiju. „Napuni je natronom i donesi mi drugu.“ Ovoga puta Hapuneseb će potražiti jetru; zatim će izvaditi želudac i na kraju pluća. Voleo bi da je rasek malo veći. Rez je načinio jedan kolega, ali onda je isteran iz kuće balzamovanja, gde su ga u prolazu svi zasipali i kletvama i kamenicama. Ništa lično; to je prosto sastavni deo rituala kojim se odbacuje smrt i svako ko nagrdi ljudsko telo – jer ono se, kao što svako zna, ne bi smelo skrnnaviti. Majstor balzamovanja koji je razrezao taj otvor uskoro će se vratiti, a nekom drugom prilikom sâm Hapuneseb biće primoran da hitro napusti prostorije. To je čudan paradoks Hapunesebovog posla, što je njegov rad i nužan i prezren.

Hapuneseb je istinski stručnjak za pronalaženje i isecanje pravih organa i za njihovo izvlačenje kroz tako malu rupu. Srce će ostati na svom mestu – uostalom, ipak je ono središte čovekovog bića i razuma – ali sve drugo mora da se vadi. Iznutrice bi se stvarno usmrdele i istrunule ako bi se ostavile u telu, ali svejedno moraju da se konzerviraju s najvećim delom preminuloga. To je prljav, gadan, ali nužan posao.

Egipćani su srce smatrali jezgrom čovekovog telesnog bića, inteligencije i osećanja. Njegovi otkucaji osećali su se dok je živ, a prestajali su u smrti. Moglo se osetiti kako rad srca reaguje na sve, od straha do ljubavi. Mozak je pak, činilo se, samo služio da popuni čoveku lobanju – nije imao nijednu vidljivu

funkciju i nikakvu religijsku važnost, iako su lekari davno pre doba Amenhotepa II zaključili da različiti lomovi lobanje proishode različitim simptomima nesvesnog stanja ili oduzetosti, koji mogu čoveka obogaljiti ili ga usmrтити.

Činije sa iznutricama odlažu se u stranu, a kada se budu dovoljno isušile, biće smeštene u zasebne ćupove od krečnjaka, svaki s poklopcem izrezbarenim po liku jednog od četiri Horusova sina: Duamutef za želudac, Hapi za pluća, Amset za jetru i Kebesenef za creva. Ćupovi će, s natpisima gde se pominje ime preminuloga, biti položeni u grob kao zasebni ali životno važni delovi mumije.

Sada je vreme da se izvadi mozak. „Da li bi voleo da probaš ti?“, pita Hapuneseb Mahua. Pomoćnik dohvata dve alatke i prilazi glavi leša. Ubacivši pokojniku u nos komad bakra s kukicom na kraju, udara kroz njega u krhke kosti dok ne naiđe na meku materiju iza njih. Obrćući kuku, uspeva da probije mozak, rastura ga u tečnost i izvlači komadiće kroz nozdrve. Hapuneseb posmatra Mahua, koji na kraju proverava da li sada svuda može da dotakne tvrde zidove lobanje, a onda mu pomaže da prevrne leš. Mahu više puta pljeska mrtvaca po potiljku da bi ocedio groznu materiju u gomilu peska na podu.

„Da ga operemo, spakujemo i osušimo, i gotovi smo s njime do daljeg.“ Hapuneseb kroz rez gura u telo platnene krpe i briše ga iznutra koliko je to moguće pre no što će zaprljano platno spustiti u veliki beli lonac. Zatim trlja telo iznutra i spolja uljima i smolama, dobro mu puni otvor novim krpama, a nekoliko manjih ubacuje u nozdrve.